



ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2010, Volume: 5, Number: 3, Article Number: 4C0047

HUMANITIES

Received: April 2009

Accepted: July 2010

Series : 4C

ISSN : 1308-7320

© 2010 www.newwsa.com

Hüseyin Dağramacıoğlu

Kilis Yedi Aralık University

dogramacioglu@kilis.edu.tr

Kilis-Turkey

TÜRK DİLİ MESELELERİ KARŞISINDA HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL

ÖZET

Halit Ziya Uşaklıgil, Türk dili meselelerine romancı kimliği ile yaklaşmıştır. O, yalnız dil problemlerini tespit etmekle kalmamış bunlara çözüm önerileri de getirmiştir. Onun sıraladığı teklifler günümüzde uygulanabilir mahiyettedir. Özellikle imlâ, telaffuz, yabancı özel adların yazımı gibi konularda dile getirdiği problemler günümüzde hâlâ üzerinde zaman zaman tartışılan konular olması yönüyle güncelliğini devam ettirmektedir. Bu sorunlara yazarın yarım asır önce getirdiği teklifler günümüze kadar uygulanmamıştır. Yazarın dilci mantığı ile değil de edebiyatçı kişiliği ile dil problemlerine bakması ve bu problemlere somut çözümler sunması dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Halit Ziya Uşaklıgil, Türk Dili Meseleleri, Çözüm Önerileri, İmlâ, Telaffuz.

TURKISH LANGUAGE ISSUES BY HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL

ABSTRACT

Halit Ziya Uşaklıgil, has worked Turkish language issues with novelist ID. He have not only identified the language problems but also brought solutions to them. Proposals that he sorted can be applied today. The problems that he voiced especially as spelling, pronunciation, spelling of foreign private names continue to being debated issues from time to time today currently. This issues that the author brought the proposals half-century ago did not applied still to the present. It's important the author's approaching to the problems and offering its concrete suggestions with not logic of linguists but novelist personality.

Keywords: Halit Ziya Uşaklıgil, Turkish Language Issues, Solution Offers, Spelling, Pronunciation.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Halit Ziya Uşaklıgil, çeşitli Türk dili meseleleri konusunda tenkitler yapmış ardından günümüzdeki benzer problemlere ışık tutacak tekliflerini sıralamıştır. Onun tenkit ettiği hususlar günümüzde bile kısmen devam eden imlâ, telaffuz ve diğer konuları kapsamaktadır. Özellikle dilimize Arapça ve Farsçadan giren sözcüklerin Türkçedeki imlası konusunda dile getirdiği teklifler günümüz araştırmacılarına yol gösterecek mahiyettedir. Halit Ziya, Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsı, yabancı dil boyunduruğu, "Q" harfi kullanma gerekliliği, doğru telaffuz ve yabancı isimler konularında makaleler kaleme almıştır. Bu yazılarında günümüzde de devam eden bazı dil ve edebiyat problemlerinin çözüm yollarını göstermiştir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Halit Ziya Uşaklıgil, daha çok romancı kişiliği ile öne çıkmış bu nedenle onun dil meseleleri hakkında öne sürdüğu düşünceler romanlarının gölgesinde kalmıştır. Yazarın romanları tahlil edilirken onun dile ve özellikle Türkçemize bakışının bilinmesi önem taşımaktadır. Halit Ziya Uşaklıgil'in Türk dili meselelerine bakış açısı, günümüzde devam eden benzer problemlerin çözümüne katkı sağlayacaktır. Gerçekten de Halit Ziya Uşaklıgil'in tespit ettiği dil sorunları aradan neredeyse yarım asırdan fazla bir zaman geçmesine rağmen hâlâ çözülememiştir. Bu nedenle onun Türk dili meseleleri hakkındaki düşüncelerinin sıralanması Türk dilinin bugünü ve gelecekteki yapılanması açısından önemlidir.

3. HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL'IN TÜRK DİLİ MESELELERİNE BAKIŞI (HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL'S OPINIONS ABOUT TURKISH LANGUAGE ISSUES)

Halit Ziya Uşaklıgil, Türk dili meselelerine dilci mantığı ile değil romancı kişiliği ve bakış açısıyla eğilmiştir. Meselelere farklı bir tepeden baktığı için Türk dili hakkında öne sürdüğu düşünceler kendi döneminde ve günümüzde meseleleri çözebilecek tutarlılıktadır. Günümüzde hâlâ devam eden "Arapça ve Farsça kelimeleri nasıl yazalım?" veya "Yabancı dile bağımlılık şart mıdır" gibi sorulara yazarın verdiği cevaplar sorunları çözebilecek birer teklif özelliği taşımaktadır. "Türk dilinin en büyük ustalarından biri ve Türkçe üzerinde en çok düşünenlerin başında gelen Halit Ziya Uşaklıgil, uzun yazı hayatı boyunca dilimizin çeşitli problemleri üzerinde durmuş ve bu konuda çok sayıda makale yazmıştır"¹ Bu incelememizde Halit Ziya Uşaklıgil'in yukarıda bahsi geçen yazılarından hareketle onun dil ve edebiyat meseleleri hakkındaki görüşleri incelenecektir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in bir romancı - edebiyatçı gözüyle yaptığı tenkitler ve çözüm önerileri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

3.1. Arapça ve Farsça Kelimelerin İmlâsı (Spelling of The Arabic and Persian Words)

Halit Ziya, Türkçede sıklıkla kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin tahrif edilmeden yazılması ve söylenilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre özellikle Arapçadan alınan kelimeler değiştirilmekte ve yanlış telaffuz edilmektedir:

"İstanbul'un bir sınıf halkı **fa'ide** yerine **fayda**, sahife yerine sayfa, **müdür** yerine **müdür** ve buna mümasil birçok kelimeleri aslını tahrif ederek telaffuz eder. Gariptir ki taşra halkı daha ziyade doğrusunu telaffuz eder"²

¹ Huyugüzel, Prof. Dr. Ö. Faruk, Halit Ziya Uşaklıgil (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler) Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 1995, s. 79

² Uşaklıgil, Halid Ziya, İmlâ ve Sarf Meselesi, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 3

Yazara göre asılları bozulmadan kelimeler yazılmalı ve söylenmelidir. Dildeki yozlaşma ona göre "garip" olarak değerlendirilmektedir. Halit Ziya, dildeki bozulmanın İstanbul ağzında başladığını belirtir. Bu tahrifatın yanlış olduğunu ifade eden yazar, niçin bazı kelimelerin değiştirilip diğerlerinin olduğu gibi yazıldığını sorgulamaktadır:

"İşte **müşkil** yerine **müşkül**, **mümkün** yerine **mümkün** yazılıyor, hep aynı hata... Eğer böyle yapmak lazımsa mesela **mühim**, **mü'min**, **müşhil** kelimeleri de "mi" ile başlıyor. Bunlar ne için diğerleri gibi tahrif edilmiyor?"³

Halit Ziya, dilde birlik düşüncesinden hareketle bir sözcük için yapılan uygulamanın benzer sözcüklerde neden yapılmadığını sorgulamaktadır. Bunun dilde sadeleşme çabalarından kaynaklandığını iddia eden yazar, bu tavrın dilimizi sakat ve yanlış bir şekilde koyacağını savunmaktadır:

"Lisanı sadeleştiririm derken onu yanlışlarla, sakatlarla sürüklenir bir hale koymak, işte asıl genç nesle karşı ihanet buradadır"⁴

Genç nesil, dili doğru kullanma konusunda ihmal edilmemesi gereken bir topluluktur. Dilimizin doğru telaffuzunu genç nesle öğretmek üzerimize düşen millî bir borçtur. Dilimizdeki tüm sözcükleri doğru telaffuz ederek muhafaza etmek ve Türk çocuklarına öğretmek gerekmektedir:

"...eğer bütün Türk çocukları o güzel lisânı, evet, her türlü noksanına rağmen pek güzel olan Türkçeyi böyle konuşacaklarsa ne yazık!.. Bir lisânda en ziyade ehemmiyet verilecek olan cihet onun fesahati, telaffuzunun sıhhati, âhenginin selasetidir. Bunu muhafaza etmek sadece bir vazife değil, daha mühim bir millî borçtur"⁵

Halit Ziya, düzgün telaffuzun olduğu her yerde imlânın da düzeleceğini savunur. İmlâ ve telaffuz birbirine bağlı kavramlardır. Yazar bu düşüncelerini özetleyerek vurgular:

"Türkçeyi diğer lisânlarla mukayese edince şu farklara varılıyor: Bir lisânın imlâsı, açık tabirle yazı şekli tamamıyla telâffuza bağlıdır"⁶

Yazar, tespit ettiği problemlerin çözümü için işe eğitimden başlamak gerektiğini düşünür. Öncelikle gençleri eğitmek gerektiğini belirten Halit Ziya, Osmanlıca terkipleri veya kuralları öğretmek zordur diye gençleri cahil bırakmanın yanlış olduğunu ifade eder:

"Bugünün genç nesline eski Osmanlıcanın türlü zorluklarına sebep olan bahisleri yeniden öğretmeye kalkışamayız, fakat onları tam bir bilgisizlik, görgüsüzlük içinde bırakmaya da mezun değiliz"⁷

Halit Ziya, dili muhafaza etmek gerektiğini savunurken bunun nasıl yapılabileceği konusunda örnekler verir. Günlük hayatta sıklıkla kullandığımız sonu -ddin ile biten kelimelerin -ttin şeklinde yazılıp telaffuz edilmesinin yanlışlığını belirtir:

"Gene etrafta herkes hatta bu isimlerin sahipleri bile **Rüknettin**, **Seyfettin**, **Kemalettin** diye söyleyip yazıyorlar. Dinden bahsederken doğru telaffuz edip yazarken bu isimlerde **din**, **ttin**

³ Uşaklıgil, Halit Ziya, Telâffuzda Ahenk, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 17

⁴ Uşaklıgil, Halit Ziya, Türk Sarfına Yapılması Lazım Gelen İlâve, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 24

⁵ Uşaklıgil, Halit Ziya, " " Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 14

⁶ Uşaklıgil, Halit Ziya, İmlâmızı Teşettütten Kurtarmanın Çareleri, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 64

⁷ Uşaklıgil, Halit Ziya, Arap, Farişi Kaideleri ve Sıfatlarımız, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 48

oluyor. Fazla olarak bir yanlış daha ilave edilerek... Mutlaka mevcudu tahrif ederek yanlış bir şekilde koymakta hususi bir merak sahibiyiz"⁸

Dildeki tahrifatın kaynağı bizim yanlış tutumumuzdur. Dili bozmak için özel bir gayret gösterir gibi çalıştığımızı belirten yazar, bu davranışımızdan vazgeçmemizin zaruret olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre bu tahrifat merakımızı terk etmediğimiz takdirde yabancı dillerin boyunduruğu altına girmemiz kaçınılmaz olacaktır.

3.2. Yabancı Dil Boyunduruğu (Yoke of Foreign Language)

Halit Ziya, dilimizin yüzyıllardır Arapça ve Farsçanın boyunduruğunda kaldığını belirtir. Dilimizi bu dillerin boyunduruğundan kurtaralım derken Batı dillerinin etkisinde bırakmanın yanlışlığına değinir. Mutlaka bir veya birkaç dilin boyunduruğunda kalmanın bir tür esaret olduğunu vurgular:

"Ne gariptir ki lisanı Arap kelimelerinden ne kadar kurtarabildi isek garp dillerinden hususiyle Fransızcadan o kadar kelimeyi almakta bir nevi zevk duyduk. Esir hayatına mahkûmiyetten saadet duyan insanlar gibi Türkçeyi de bu hale koymak bir nevi marazi merak olsa gerek. Bari alınan kelimeleri lüzum üzerine doğru olarak almış olsak"⁹

Halit Ziya, Türkçeden Arapça kelimelerin tamamıyla atılamayacağını ifade eder. Arapça kelimeler Türkçenin ayrılmaz parçaları haline gelmiştir:

"Arapçadan ne kadar çözülrsek çözülelim, ki buna ben de şiddetle mütemayilim, ondan Türkçenin iliklerine ne kadar işlemiş zerrelere kalmıştır ve kalacaktır ki bunlardan kurtulmak, kim bilir, ne zaman müyesser olacaktır"¹⁰

Yazar, Arapça sözcükleri atmak yerine bu sözcükleri genç nesle öğretmenin daha mantıklı olacağını savunur. Bununla birlikte en önemli iş, genç neslin vukufunu Arapça kelimelere çekmektir:

"Arapçadan lisânı kurtarmaya çalışıyoruz, bunda ne bir şüphe var ne de bir korku... Fakat şüphe edilemeyecek ve korkulamayacak bir iş daha vardır ki Türkçede mevcut ve meri olan Arap fiillerinin bakiyelerine genç neslin vukufunu temin etmek vazifesidir"¹¹

Türkçede kullanılan Arapça sözcükleri kullanıldıkları biçimlerini değiştirmeden neslimize öğretmek gerekmektedir. Ancak, günümüzde kullanılmayan Arapça terkipleri yeniden dirilterek gençliğin önüne koymak yazara göre doğru değildir:

"Şu halde bugüne kadar gelebilen şekiller ne ise onlardan gayrisini icada teşebbüs etmek yahut eskiden kullanılmış olmasına güvenerek bugün terk edilmiş olanları yeniden diriltmeye çalışmak hiç doğru olmaz"¹²

Yapılması gereken iş, günlük hayatımızda kullandığımız yabancı dilden Türkçemize giren sözcükleri doğru kullanmayı neslimize öğretmektir. Çünkü bu sözcükler artık Türkçeleşmiş kabul edilmektedir. Bu sözcükleri ayıklamak dilimizi fakirleştirmek anlamına gelecektir. Halit Ziya, dilimizdeki mevcut sözcükleri atmamak gerektiğini savunurken yabancı dilden sürekli yeni sözcükleri almamak gerektiğini

⁸ Uşaklıgil, Halid Ziya, Lisandaki Kargaşalık, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 20

⁹ Uşaklıgil, Halid Ziya, İmlâ Meselesinde Yapılması Zaruri Olan Değişiklikler, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 5

¹⁰ Uşaklıgil, Halid Ziya, Lisan İşleri, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 27

¹¹ Uşaklıgil, Halid Ziya, Fiiller Bahsi, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 59

¹² Uşaklıgil, Halid Ziya, Lisânımızda Arap Fiil ve Müstakları Etrafında Düşünceler, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 63

de belirtir. Böylece dilimiz yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulmuş olacaktır.

Halit Ziya, Türkçeyi Arapçanın boyunduruğundan kurtaralım derken Yunancanın veya başka bir dilin esaretine sokmanın yanlış olduğunu belirtir:

"Garp dillerinin Yunanca ile olan sıkı münasebetinin onlarca pek tabii olan bu neticesi bizce hiçbir makul sebebe istinat etmez. Yok, mutlaka ağır gelen fakat alışılmış olan bir boyunduruktan kurtulmak için yeniden daha ağır ve boynumuzda tekrar başka bereler ve nasırlar yaparak eza verecek bir başka esaret boyunduruğuna girmek, nasılsa zuhur eden bir marazî merakın neticesi ise bunun önüne geçmek bir vazifedir"¹³

Halit Ziya, Türkçenin bir başka dilin boyunduruğu altına girmesinin dilimizi esarete mahkûm etmek anlamına geleceğini belirtmektedir.

3.3. "Q" Harfi Kullanma Gerekliliği (Necessity to Use of "Q" Letter)

Halit Ziya, dilimizde "q" harfinin kullanılması gerektiğini savunur. Bu harf kullanılmazsa diksiyon hataları ortaya çıkabileceği gibi Osmanlıcada kullanılan "kaf" ve "kef" harflerinin kullanılmamasından kaynaklı ifade hataları da oluşacaktır. Yazar, ABC dediği alfabemize "q" harfinin eklenmesinin zaruret olduğunu belirtir:

"Hakikat, hakiki, yazanları sık sık görüyoruz. Ne yapsınlar, mazurdurlar, elde bir q harfi olmayınca ne yapılır? İtiraf etmelidir ki pek zengin ve pek müsait olan Türk "A B C" mecmuasının bu mühim noksanını tazmin ederek q harfini hemen kabul etmekte zaruret vardır"¹⁴

Halit Ziya, "q" harfinin eklenmesine karşı çıkanların ortaya atabilecekleri bahanelere değinir. Yıllardır alfabemizde bu harf olmadan kitaplar yazıldı, okullara gönderildi. Bu kitapları çöpe mi atalım, diyenlere cevap verir:

"Denilebilir ki biz yıllardan beri böyle idare etmeye çalışıyoruz. Bütün mekteplerde, bütün kitaplarda bu q yoktur. Onu kabul etmek için her şeyi değiştirelim mi? Zaten kitapsızlık içinde çırpınıp dururken zar zor vücuda gelmiş olan kitapları da yakıp onların yerine yenilerini mi alalım?

Hayır! Hiç öyle değil. O mevcut kitaplar gene öylece kalır, ta ki kendiliğinden ortadan kalksın. Fakat bundan sonra, yani q harfi de kabul edilince, basılacak ve mekteplere verilecek olan kitaplarda bittabi matbuatta ve sair kitaplarda da öyle, q harfi kendisinden esirgenen yeri almış olur. Zararın neresinden dönülürse kârdır"¹⁵

Halit Ziya, "q" harfinin kullanılmamasını bir zarar olarak değerlendirmektedir. Osmanlıcada kullanılan "kaf" sesini vermek için çeşitli yollara başvurulduğunu belirten yazar, bu çabalara hiç gerek olmadığını, sorunun Türk Alfabesine "q" harfi eklenerek giderilebileceğini savunmaktadır:

"Kâtip, Kâmil, Kâzım isimlerini yazabilmek için k harfinin sesini q sesine kalbetmek üzere a harfinin üzerine bir ^ işareti koymak çaresine müracaat olundu. Bu bir çaredir elbette, lâkin ortada bir mahzuru def etmek mecburiyeti olmayınca bir çareye müracaat lüzumu

¹³ Uşaklıgil, Halid Ziya, Lisânımıza Hangisi Uygun: Nahiv mi, Sintaks mı?, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 72

¹⁴ Uşaklıgil, Halid Ziya, İmlâ Meselesinde Yapılması Zaruri Olan Değişiklikler, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 6

¹⁵ Uşaklıgil, Halid Ziya, İmlâ Meselesinde Yapılması Zaruri Olan Değişiklikler, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 6

da görülmeyeceğinden eğer **q** harfi mevcut olsaydı bu külfete hiç hacet kalmayacaktı”¹⁶

Yazar, Türkçemizde bir an önce “**q**” harfinin kullanılması gerektiğini savunurken bunun sebeplerini de açıklamıştır. Bu harfin dilimize hem diksiyon bakımından hem de anlam yönüyle katkı sağlayacağını savunmuştur. Halit Ziya’nın bu görüşü günümüzde de bir teklif olarak öne sürülebilir.

3.4. Telaffuz Meselesi (Issue of Pronunciation)

Türkçemizin doğru ve eksiksiz telaffuz edilmesi gerektiğini savunan Halit Ziya, böyle yapılmazsa dilimizdeki musikin kaybolacağını savunur. Ona göre dilimiz tıpkı musiki nağmeleri gibi kulağa hoş gelmektedir. Dilimizdeki bu müzikalitenin korunması dilimizin diksiyon kurallarına uyularak ve kelimeleri doğru telaffuz ederek söylenmesine bağlıdır. Yazar, bu görüşlerini ispatlamak için Paris’teki bir hatırasını nakleder:

“Bir gün Paris’te Hamdullah Suphi ile bir yolculuk yapıyorduk. Hamdullah Suphi yalnız pek yüksek kıymette bir edip, bir hatip değil, aynı zamanda sesinin halâvetiyle lisânını en iyi konuşan bir Türk’tür.

O yolculukta konuşuyorduk. Tabiatıyla Türkçe olarak... Karşımızda pek kibarane halde yaşlıca bir Fransız bizi dinliyordu, hatta saygısızlığa hamlolunabilecek bir dikkatle, bir ısrar ile dinledi, dinledi, nihayet dayanamayarak biraz eğildi ve sordu: “Affınızı rica ederim, deminden beri sizi dinliyorum, fakat anlamayarak. Söylediğiniz lisânı bilmediğim gibi, ne lisân olduğuna da vâkıf değilim. Lütfen bana söyler misiniz? Nece konuşuyorsunuz?”

Hamdullah Suphi şakadan pek hazzeder. Adamcağıza bilmece hallettirmek istercesine: Nece zannedersiniz? Diye sordu. O saydı: Slâvca, Macarca vesaire...

Nihayet bunlardan hiçbiri olmadığını söyledikten sonra: Türkçe denildi. O zaman hayretini ketmedemeyerek: Aman ne güzel lisân! Bu bir dil değil, bir musiki! Diye haykırdı.

Bu adamın hayretini ve takdirini muhik göstermek için tavsiye ederim, güzel yazılmış bir Türkçe makaleyi yahut manzumeyi bütün telaffuz icaplarına göre okuduktan sonra onu bir de kısa ve uzun hecelere dikkat etmeden **hemze** ve **ayın**’ın ses sektelerini gözetmeden okuyup kulağın vereceği hükme müracaat etmeli”¹⁷

Halit Ziya’nın Hamdullah Suphi ile birlikte yaşadığı bu hatırası, dilimize yabancıların bakış açısını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Yazar, Türkçemizdeki bu letafetin kelimelerin doğru telaffuzuna bağlı olduğunu tekrarlamaktadır. Türkçemizin doğru telaffuz edilmesi dil kurallarının bilinmesine bağlıdır. Yazara göre bilgi olmadan doğru telaffuz da olmaz:

“Bir çocuk ki **izafet** nedir, Arapçada, Farsçada **cümle-i izafiye** nasıl yapılır, bunu bilmezse muttasıl **hubbi vatan** yerine **hübbü vatan**, **hüsni nazar** yerine **hüsnü nazar**, **hukuki beşer** yerine **hukuku beşer** der ve öyle yazarsa kitabın o yanlışlarını nasıl anlar? Denecek ki o genç artık böyle cümleler yapmayacaktır. Gayet iyi! Yapmasın. Ben de o fikirdeyim, fakat yapanlara tesadül ederse onların yanlışını anlamalı değil midir?”¹⁸

Halit Ziya’ya göre telaffuz konusunda işe ilk önce gençlerden başlamak gerekir. Bununla birlikte yazar, bilgi olmadan ve Türkçenin

¹⁶ Uşaklıgil, Halid Ziya, Sarf Bahsine Girmeden İzalesi Lâzım Engeller, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 29

¹⁷ Uşaklıgil, Halid Ziya, “ ” Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 14

¹⁸ Uşaklıgil, Halid Ziya, Lisandaki Kargaşalık, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 20-21

kuralları bilinmeden doğru telaffuzun mümkün olmayacağını belirtir. Ona göre gençlerimize dilimize Arapça ve Farsçadan geçen tamlamaları ve kelimeleri kuralları ile öğretmeli daha sonra onlardan düzgün telaffuz beklemeliyiz.

3.5. Yabancı İsimler Meselesi (Issue of Foreign Names)

Halit Ziya'ya göre yabancı isimler yabancı dillerdeki şekliyle yazılmalı ancak ismin yanına parantez açıp okunuşu verilmelidir. Böyle yapılmazsa herkes farklı telaffuz edeceğinden herkesin ağızında farklı şekiller alacaktır:

"Yapılacak iş nedir? Fikrimce en mantıkî usul bu yabancı isimleri aslının imlâsıyla almaktır, yanına nasıl telaffuz edebilirsek onu kendi yazımızla işaret ederek... Rus ve Alman isimlerinde telaffuzu işaret etmek pek kolaydır, hele İtalyan isimlerinde... İşte: Mussolini, fakat onun damadı için öyle değil: Giano ismi aynıyla alındıktan sonra Câno diye telaffuzunu ayrıca kaydetmek lâzım gelecek. Asıl zorluk Norveç, Çek, Sırp kabilinden üç dört sesi bir arada toplayan isimlerde vardır; fakat bunları bize gelen imlâsına göre yazdıktan sonra artık telaffuzunu Türk şivesine uydurarak işaret etmekten başka çare yoktur. (...) Türk okuyucuları için buna lüzum vardır, bu zahmet ihtiyar edilmezse kim bilir lisân bilmeyenlerin dilinde bu isimler ne garip şekiller alır"¹⁹

Halit Ziya yabancı isimler konusunda İngilizlerin de bu metoda başvurduklarını belirtir. İngilizler yabancı dildeki özel isimleri yanına açıklama yaparak nakletmektedirler.²⁰ Bu uygulamanın benzerini bizim de yapabileceğimizi önerir. Bununla birlikte Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen isimlerin sonlarındaki "c" ve "d"leri "ç" ve "t"ye dönüştürmenin yanlış olduğunu ifade eder:

"Nihad, Cevad, Bülend isimlerinde de gene böyledir. Hattâ bu son iki isimle emsâlinin kadınlara mahsus olan şekillerine Vedide, Sa'ide diyoruz.

Nihayetlerinde c bulunan Behic, ve emsâlinde de c, c'dir, ç değildir"²¹

Yazar, sondaki harflerin değiştirilmesine karşı çıkmaktadır. Bu kelimelerdeki sesleri değiştirmek, kelimeleri tahrif etmek anlamına gelmektedir. Halit Ziya, eserlerinde kendi ismini de "Halid" şeklinde kullanmaktadır. Yazarın öne sürdüğü bu tartışma günümüzde bilimsel anlamda sona ermiştir. Ancak günlük hayatta hâlâ bu tür özel isimlerin farklı yazılıp söylendiği gözlemlenmektedir.

4. BULGULAR (FINDINGS)

Halit Ziya Uşaklıgil'in Türk dili meseleleri üzerine öne sürdüğü görüşlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsı,
- Yabancı dil boyunduruğu,
- "Q" harfi kullanma gerekliliği,
- Doğru telaffuz,
- Yabancı isimler.

Yazarın yukarıda sıraladığımız meseleler üzerine dile getirdiği düşünceleri günümüzde benzer dil ve edebiyat meselelerine çözüm getirecek teklifler bütünü olarak değerlendirilebilir. Yazarın tespit ettiği meseleler ve bu meselelere bakışı orijinaldir. Halit Ziya

¹⁹ Uşaklıgil, Halid Ziya, Türkçe ve Yabancı Has İsimleri Nasıl Yazacağız?, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 40

²⁰ Agm. S. 41

²¹ Uşaklıgil, Halid Ziya, Türkçe ve Yabancı Has İsimleri Nasıl Yazacağız?, Sanata Dair III, Maarif Basımevi, İstanbul: 1955, s. 39

Uşaklıgil'in hayal gücü çok geniş olduğundan meselelere geniş çerçeveden bakmaktadır. "Halit Ziya'ya kadar, romancı muhayyilesi ile doğmuş tek muharririmiz yoktur"²² Halit Ziya'nın ele aldığı dil meseleleri, hadiselerle romancı gözüyle bakan biri olması hasebiyle önem taşımaktadır. Türk dilini farklı tepeden seyreden yazar, dil sorunlarına kendince çözümler üretmektedir.

5. SONUÇ (CONCLUSION)

Halit Ziya Uşaklıgil, Türk dili ile ilgili tespit ettiği meselelere edebiyatçı ve özellikle roman ustası kimliği ile yaklaşmış ve çözüm önerileri sıralamıştır. Yazarın ele aldığı dil meselelerinin bir kısmı günümüzde hâlâ üzerinde tartışılan konular olması yönüyle dikkat çekmektedir. Halit Ziya'nın bu meselelere getirdiği çözümler uygulanabilir niteliktedir. Halit Ziya'nın dil yazılarında somut örneklerle anlatımını güçlendirdiğini görmekteyiz. Yazar, özellikle genç nesil üzerinde hassasiyetle durarak işe gençlerden başlamak gerektiğini savunmaktadır. Halit Ziya'nın romancı kişiliğinin yanında dilci kimliğinin ön plana çıktığı yazılarında orijinal tespitler bulunmaktadır.

KAYNAKLAR (RESOURCES)

1. Huyugüzel, Prof. Dr. Ö. F., (1995). Halit Ziya Uşaklıgil (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler). İstanbul: Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları.
2. Tanpınar, A.H., (2001). 19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
3. Uşaklıgil, H.Z., (1955). " ". Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi
4. Uşaklıgil, H.Z., (1955). İmlâ Meselesinde Yapılması Zaruri Olan Değişiklikler. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
5. Uşaklıgil, H.Z., (1955). İmlâ ve Sarf Meselesi. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
6. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Arap, Farisî Kaideleri ve Sıfatlarımız. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
7. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Fiiller Bahsi. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
8. Uşaklıgil, H.Z., (1955). İmlâmızı Teşettütten Kurtarmanın Çareleri. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
9. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Lisan İşleri. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
10. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Lisandaki Kargaşalık. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
11. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Lisânımıza Hangisi Uygun: Nahiv mi, Sintaks mı?. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
12. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Lisânımızda Arap Fiil ve Müştakları Etrafında Düşünceler. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
13. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Sarf Bahsine Girmeden İzalesi Lâzım Engeller. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
14. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Telâffuzda Ahenk. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
15. Uşaklıgil, H.Z., (1955). Türk Sarfına Yapılması Lazım Gelen İlâve. Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.
16. Uşaklıgil, H.Z., (1955). ve Yabancı Has İsimleri Nasıl Yazacağız? Sanata Dair III, İstanbul: Maarif Basımevi.

²² Tanpınar, Ahmet Hamdi, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul: 2001, s. 289